

Interpretation Of The Image Of A Woman In Literature

Qahharova Dilafroʻz Abdugʻafforovna

Acting Associate Professor, Department of World Literature, Uzbekistan State University of World Languages

dilafrozqahharova188@gmail.com

Annotation

This article analyzes the artistic interpretation of the image of a woman in Uzbek literature, her social, spiritual and aesthetic image in different periods. It also covers the changing nature of the female figure, the connection of the image of a woman in modern literature with independence, will and national values. The article analyzes the artistic expression of the female psyche and social status based on the works of such creators as Chulpon, Oybek, Zulfiya, Said Ahmad, Togay Murod.

Keywords: female image, literary interpretation, national consciousness, social status, will, modern literature, female psyche, independence, artistic image.

Annotatsiya

Ushbu maqolada oʻzbek adabiyotida ayol obrazining badiiy talqini, uning turli davrlardagi ijtimoiy, maʼnaviy va estetik qiyofasi tahlil etiladi. Shuningdek, ayol siymosining oʻzgarib borishi, zamonaviy adabiyotda ayol obrazining mustaqillik, erk va milliy qadriyatlar bilan bogʻliqligi yoritilgan. Maqolada Choʻlpon, Oybek, Zulfiya, Said Ahmad, Togʻay Murod kabi ijodkorlar asarlari asosida ayol ruhiyati va ijtimoiy mavqeyining badiiy ifodasi tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: ayol obrazi, adabiy talqin, milliy ong, ijtimoiy mavqe, erk, zamonaviy adabiyot, ayol ruhiyati, mustaqillik, badiiy obraz.

Kirish. Oʻzbek adabiyoti tarixida ayol obrazi masalasi doimo muhim badiiy-estetik muammolardan biri boʻlib kelgan. Ayol siymosi har bir davrda oʻziga xos ijtimoiy, maʼnaviy va madaniy ahamiyat kasb etgan. U xalq ruhiyatining, milliy qadriyatlar va axloqiy ideallarining ifodasi sifatida badiiy adabiyotda turfa koʻrinishlarda talqin etiladi.

Agar qadimgi adabiyotda ayol koʻproq sadoqat, iffat, fidoyilik ramzi sifatida gavdalangan boʻlsa, XX asr adabiyotida u ijtimoiy faollikka ega shaxs, oʻz fikr va eʼtiqodiga ega inson sifatida tasvirlanadi. Mustaqillik davrida esa ayol obrazi yanada erkin, maʼnaviy yetuk, jamiyat hayotida faol ishtirok etuvchi shaxs darajasiga koʻtarildi. Mazkur maqolada adabiyotda ayol obrazining tarixiy shakllanish jarayoni, turli davrlardagi talqinlari va zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. Oʻzbek klassik adabiyotida ayol siymosi maʼnaviy poklik, sadoqat, muhabbat va goʻzallik timsoli sifatida koʻrsatiladi. Ayol obrazi, odatda, insoniy komillikka intilish, ruhiy poklik, fidoyilik va ezgulikning badiiy ifodasi tarzida talqin qilinadi. Bu jihatdan ayol timsoli nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy-maʼnaviy mazmun kasb etadi. Klassik adabiyot vakillari ayolni jamiyatning maʼnaviy tayanchi, inson qalbidagi ezgulik va muhabbat manbai sifatida tasvirlaganlar. Alisher Navoiy ijodida ayol obrazlari yuksak maʼnaviylik, sadoqat va insoniy fazilatlar ramzi sifatida namoyon boʻladi. Navoiy uchun ayol — bu ilohiy muhabbat va poklik timsoli, inson qalbini yuksaltiruvchi kuchdir. Uning “Layli va Majnun” dostoni bu borada eng yorqin namunadir. Asarda Layli obrazi muhabbat yoʻlida oʻzini fido qilgan, lekin or-nomusini, insoniy gʻururini saqlab qolgan ayolning yuksak idealini ifodalaydi. Laylining sevgi yoʻlidagi sabr-toqati, ichki iztiroblari va vafosi ayol siymosining ruhiy murakkabligini, uning badiiy qiyofasining chuqurligini ochib beradi.

Layli obrazi orqali Navoiy inson muhabbati bilan ilohiy muhabbat oʻrtasidagi nozik bogʻliqlikni yoritadi. U ayolni nafaqat muhabbat obyekti, balki ruhiy kamolot manbai sifatida talqin qiladi. Bu bilan Navoiy oʻz davri uchun yangicha estetik qarashni ilgari suradi — ayolni erkakdan past emas, balki teng, hatto maʼnaviy jihatdan yuksak mavjudot sifatida koʻrsatadi. Bundan tashqari, Navoiy asarlarida ayol goʻzalligi tashqi jozibada emas, balki ichki poklik va ruhiy yuksaklikda

namoyon bo'ladi. U Layli timsolida ayolni jismoniy muhabbat doirasidan chiqargan, uni insoniy va ilohiy muhabbatning birlashuv nuqtasiga aylantirgan. Shu bois Layli timsoli o'zbek adabiy tafakkurida mukammal ayolning ramziga aylangan.

Navoiy ijodidagi ayollar — Layli, Shirin, Mahinbonu kabi obrazlar — o'z davri uchun yangi ijtimoiy-ma'naviy mezonlarni ifoda etadi. Ular nafaqat sevuvchi yoki seviluvchi ayol sifatida, balki o'z qadriyatlarini himoya qiluvchi, iroda va vijdon egalari sifatida gavdalanadi. Ayniqsa, Laylining muhabbatda sobitligi, o'z e'tiqodidan chekinmasligi, ota-onasining bosimiga qaramay o'z his-tuyg'ulariga sodiq qolishi ayolning ruhiy kuchini ko'rsatadi.

Klassik davr adabiyotida ayol ko'proq erkak uchun sadoqatli yor, oilaning e'tiqodli tayanchi sifatida talqin etilgan bo'lsa-da, u o'zining ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari bilan chuqur badiiy tahlil predmetiga aylangan.

XX asr boshlarida, xususan, jadidlar davrida ayol masalasi o'zbek adabiyotida va umuman, ijtimoiy hayotda eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. Bu davr o'zbek xalqi tarixida uyg'onish, ma'rifat va milliy o'zlikni anglash jarayoni bilan chambarchas bog'liq edi. Jadid adabiyotining asosiy g'oyasi — millatni jaholat, kamsitilish va mustamlakachilik zanjiridan ozod etish bo'lgan bo'lsa, bu maqsadni amalga oshirishda ayolning o'rni alohida ahamiyat kasb etdi. Chunki jadidlar nazarida millatni uyg'otish, uni ma'rifat sari yetaklash, avvalo, onaning tarbiyasi, ayolning ma'naviy yuksalishidan boshlanadi.

Cho'lponning "Kecha va kunduz" romani bu davrning eng yirik badiiy yutuqlaridan biri bo'lib, unda ayol obrazi ijtimoiy va ma'naviy uyg'onish timsoli sifatida gavdalanadi. Asardagi Zebi obrazi — o'z taqdirini tanlash huquqiga ega bo'lishni, erk va ozodlikni orzu qilgan, ichki ruhiy kurash orqali insoniylik darajasiga yuksalgan ayol timsolidir. Cho'lpon uchun ayolning erkinligi — bu shaxsiy masala emas, balki millatning ma'naviy ozodligiga eltuvchi yo'ldir. Shu sababdan ham yozuvchi ayol ozodligini milliy mustaqillik g'oyasi bilan bevosita bog'laydi.

Zebi obrazi orqali Cho'lpon jamiyatdagi ayolning og'ir taqdirini, uning ijtimoiy tengsizlik, jaholat va qadriyatlar nomidan kamsitilishiga qarshi norozilik ruhini ifodalaydi. Zebi o'z muhabbatini, orzularini, hayotiy pozitsiyasini himoya qilishda sobit, kuchli xarakter sohibasi sifatida gavdalanadi. Shu tariqa Cho'lpon o'z davrida ayolni passiv, itoatkor mavjudot emas, balki o'z hayoti uchun mas'ul, faol inson sifatida ko'rsatgan ilk yozuvchilardan biri bo'ldi.

Oybek ijodida ham ayol obrazi ijtimoiy va ma'naviy yangilanish g'oyasi bilan uyg'unlashgan holda talqin etiladi. Uning "Qutlug' qon" romanidagi Gulnor obrazi ijtimoiy adolatsizlikka qarshi kurashuvchi, hayotda o'z o'rnini topishga intilgan, oriyatli va vijdonli ayol sifatida gavdalanadi. Gulnor o'zining qat'iyati, sadoqati va insoniy or-nomusini himoya qilishdagi jasorati bilan o'quvchida chuqur taassurot qoldiradi. Oybek bu obraz orqali ayolning jamiyatdagi o'rnini, uning erkin fikrlashi va o'z hayotini boshqarish huquqini targ'ib etadi. Shu bilan birga, Gulnor obrazi orqali yozuvchi o'z davridagi patriarxal tuzum, ijtimoiy tengsizlik va ma'naviy inqiroz muammolarini ham tanqid qiladi.

Zulfiya ijodida esa ayol siymosi yanada chuqurroq ma'naviy, falsafiy va estetik mazmun kasb etadi. Shoir she'riyatida ayol nafaqat ona, yor yoki muhabbat timsoli, balki butun bir millatning ruhi, jamiyatning axloqiy tayanchi sifatida talqin etiladi. Zulfiya ayolni kuch, sabr, mehr va go'zallik uyg'unligining badiiy ramzi sifatida tasvirlaydi. Uning she'rlarida ayol obrazlari insoniy g'urur, oriyat va vatanparvarlik tuyg'ulari bilan yo'g'rilgan. Masalan, Zulfiya o'zining "Ayol" nomli she'rida ayolni hayotning abadiy yaratuvchisi, mehr va rahm-shafqat manbai sifatida kuylaydi. Shoir ayolni erkak bilan teng, balki ko'p hollarda undan ham matonatli mavjudot sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv o'zbek adabiyotida ayol obrazining yangi, zamonaviy bosqichga o'tganidan dalolat beradi.

Sovet davrida ayol obrazlari ko'proq mehnatkash, ijtimoiy faol, yangi jamiyat qurilishida ishtirok etuvchi ayollar sifatida gavdalanadi. Biroq bu obrazlarda ko'pincha shaxsiy ruhiyat, ayolning ichki kechinmalari ikkinchi planga tushib qolgan edi.

Mustaqillik yillarida o'zbek adabiyotida ayol obraziga munosabat tubdan o'zgardi. Bu o'zgarish, avvalo, jamiyatning umumiy ma'naviy yangilanishi, milliy o'zlikni anglash jarayoni, inson

huquqlari va shaxs erkinligi borasidagi yangi qarashlar bilan chambarchas bog'liq edi. Endi yozuvchilar ayolni faqat ijtimoiy tip yoki oilaviy hayot bilan chegaralangan qahramon sifatida emas, balki o'z dunyoqarashi, ruhiy olami, ichki kurashlari, orzu-intilishlari va ma'naviy izlanishlari bilan yashaydigan individual shaxs sifatida tasvirlay boshladilar.

Badiiy adabiyotda ayol obrazining bunday chuqur, psixologik tahlil asosida yoritilishi o'zbek nasrining yangi bosqichini belgilab berdi. Said Ahmadning "Ufq" trilogiyasidagi ona obrazi buning yorqin namunalaridan biridir. Yozuvchi ona timsolida o'zbek ayolining sabr-toqati, mehr-oqibati, hayot sinovlariga bardosh bera olishi, farzandlariga bo'lgan sadoqati orqali xalqimizning eng yuksak ma'naviy qadriyatlarini ifodalaydi. "Ufq"dagi ona nafaqat oilaning tayanchi, balki millatning ma'naviy tayanchi sifatida gavdalanadi. Said Ahmad ona orqali insoniy poklik, sabr, kechirimlilik, mehr-muruvvat va halollik fazilatlarini kuylaydi.

Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" asarida esa ayol obrazi xalq ruhining, milliy tabiat va hayot tarzining ajralmas qismi sifatida tasvirlanadi. Tog'ay Murod yaratgan ayollar — sodda, ammo ruhiy jihatdan teran, tabiat bilan uyg'un yashaydigan, qadriyatlariga sodiq insonlar. Ular hayotning og'ir sinovlari qarshisida sinmaydilar, aksincha, o'z oriyatlari va mehlari bilan hayotni davom ettiradilar. Asarda ayolning fidoyiligi, ona mehrining qudrati, sabr va irodaning kuchi chuqur falsafiy ma'noda yoritilgan.

Shuningdek, mustaqillik yillarida o'zbek she'riyatida ham ayol obrazining yangi, mustaqil qiyofasi shakllandi. Xurshid Davron, Oydin Hojiyeva, Halima Xudoyberdiyeva, Zebo Mirzo kabi shoir va shoirlar ijodida ayol siymosi nafaqat hissiyot timsoli, balki fikrlovchi, izlanayotgan, jamiyatdagi o'z o'rnini anglatotgan shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Halima Xudoyberdiyeva she'riyatida ayol obrazining ma'naviy chuqurligi, uning millat va vatan oldidagi mas'uliyati, ichki iztiroblari va orzulari yuksak badiiy ifodasini topgan. Shoira o'zining "Ayol" she'rida ayolni "hayotning abadiy manbai", "mehrning boshlanishi" sifatida talqin qilib, ayollik mohiyatini ruhiy-axloqiy nuqtai nazardan yoritadi.

Zamonaviy nasrda ayol obrazining markaziy o'ringa chiqishi o'zbek ijtimoiy ongida ham muhim o'zgarishlarni ifodalaydi. Adabiyotda endilikda ayol — o'z hayotini o'zi tanlaydigan, o'z fikrini ochiq ayta oladigan, ammo shu bilan birga milliy qadriyat va axloqiy me'yorlarga hurmat bilan qaraydigan shaxs sifatida talqin qilinmoqda. Bu yondashuv ayolni erkak bilan teng huquqli shaxs sifatida e'tirof etishning, uni insoniy komillikka yetaklovchi kuch deb bilishning badiiy ifodasidir.

Yozuvchilar ayol obrazini yaratish orqali insonning ichki erkinligi, ma'naviy poklik, sadoqat va hayot ma'nosi haqidagi falsafiy fikrlarini ifoda etmoqdalar. Ayol obrazlari orqali ular hayotning o'zgaruvchanligi, vaqtning o'tishi, insonning o'zligini anglash jarayonlarini ham yoritadilar. Mustaqillik davri adabiyoti ayolni hayotning faol ishtirokchisi, millatning ma'naviy tayanchi va yaratuvchisi sifatida ko'rsatadi.

Shunday qilib, mustaqillikdan keyingi davr o'zbek adabiyotida ayol obrazining badiiy talqini tobora insonparvarlik, ma'naviyat va falsafiy chuqurlik bilan boyidi. Endi adabiyotda ayol — bu faqat muhabbatning emas, balki tafakkur, ruhiyat, iroda va milliy o'zlikning ham timsoliga aylangan shaxsdir. Shu jihatdan, mustaqillik davri adabiyotida ayol obrazining yangi bosqichi — o'zligini anglagan, ma'naviy barkamol va millat hayotida faol o'ringa ega shaxs sifatida shakllandi. Adabiyotda ayol obrazi millatning ma'naviy darajasi va ijtimoiy taraqqiyoti ko'zgusidir. U har bir davrda jamiyatdagi o'zgarishlar, axloqiy mezonlar va milliy qadriyatlarning o'zgarishini aks ettirib kelgan.

Agar klassik davrda ayol obrazlari sadoqat, iffat va muhabbat timsoli bo'lgan bo'lsa, XX asrda ular ijtimoiy kurashchi, zamonaviy davrda esa erkin fikrli, o'z shaxsiyati bilan jamiyatda o'rnini topgan ayol sifatida tasvirlanmoqda. Shunday qilib, o'zbek adabiyotida ayol obrazi — bu faqat badiiy timsol emas, balki millatning ma'naviy uyg'onishi, insoniylik va erk g'oyalarning badiiy ifodasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- Cho'lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2015.
- Oybek. Qutlug' qon. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1988.
- Zulfiya. Saylanma. – Toshkent: Yozuvchi, 2000.
- Said Ahmad. Ufq trilogiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2003.
- Tog'ay Murod. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: Sharq, 1997.
- Navoiy, A. Layli va Majnun. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2011.
- Halima Xudoyberdiyeva. She'rlar to'plami. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
- Qodiriy, A. O'tkan kunlar. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1994.
- Davron, X. Tungi bog'lar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008.
- Abdug'afforovna, Q. D. (2024). BOBURIYLAR DAVRIDA ADABIYOTGA BO'LGAN E'TIBOR. AMERICAN JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 2(4), 71-75.